Rosszkor született

IV. (Kun) László 1272–1290)

Sorozatunk következő hőséről, László királyról kevés jót jegyez az utókor: gyenge képességűnek, labilisnak, erkölcstelennek és szavát nem tartónak skatulyázták, legfeljebb rossz tanácsadóit hozván fel mentségére. Uralkodása valóban nem egy sikersztori: győztes csatát alig vezetett, a belső háborúk pusztítása nyomán az ország a szegénységbe süllyedt, a megfellebbezhetetlen királyi tekintély korára már nem volt jellemző – háromszor vetették fogságba, háromszor átkozták ki. És hogy a számmisztikát folytassuk: háromszor hagyta el feleségét három kun barátnője kedvéért. Erről a tablóról azonban hiányoznak azonban az igazi főbűnösök: hősünket – alattvalói többségével együtt – inkább áldozatnak tartjuk.

László halmozottan hátrányos királyi hercegnek született 1262-ben, egy dinasztikus viszály eldurvulásának időszakában. Apja V. István, IV. Béla nyughatatlan elsőszülött fia, anyja a világszépnek mondott Kun Erzsébet. Kisgyermek éveit az erőszak, a hitszegés, a királyság intézményének devalválódása keretezik. Második születésnapját fogságban tölti: IV. Béla fegyverrel ront rá fiára, V. Istvánra, hogy elvegye tőle a korábban szerződéssel is megerősített uralmi területeit, és Lászlót édesanyjával együtt Turóc várába záratja. Bár hamarosan kiszabadul, egy kettéosztott országban cseperedik, ahol nap, mint nap a vagyon, a hatalom, a földbirtok, a zsíros állások igézetében születnek és szegődnek meg szövetségek. Két királyt lát – sokszor cserélődő hívekkel –, és feltörekvő hatalmasságokat, akik kezdik egyenrangúnak érezni magukat az Árpád-házi uralkodókkal.

Korán nősül, de nem azért, hogy elhagyhassa a zaklatott szülői házat: 8 éves, amikor feleséget kap a közben ténylegesen is királlyá koronázott apjától, az Anjou házból való Izabella személyében, akinek nevét később Erzsébetre magyarosítják. A dinasztikus házasság nem szokatlan a korban, de mint majd láthatjuk, a frigy az átlagosnál is kevésbé szerencsés László számára.

Felmenői viaskodásának nagyapja halála vet véget, de apja királlyá koronázásával sem köszönt rá idilli ifjúkor: V. István 2 éves uralkodása nem a gyereknevelés jegyében telik. Rendteremtési kísérlet az elszemtelenedett főurakkal szemben, közben egy véres háború a csehekkel. Azután másodszor is foglyul ejtik: 1272-őt írunk, amikor Gutkeled Joachim szlavón bán elrabolja a trónörököst, és Kapolca várába hurcolja. István belehal a bánatba, a túszejtő pedig megkoronáztatja Lászlót. Gutkeled Joachim anyja bizalmasaként jelenik meg a továbbiakban, akár arra is gondolhatnánk, benne volt a merényletben. Még egy adalék a kor állapotaihoz: László unokatestvérét, Béla herceget, az utolsó Magyarországon élő férfikorú Árpád házi leszármazottat a Kőszegiek közül való Héder Henrik egyszerűen legyilkolja a Margitszigeten.

Itt akár abba is hagyhatnánk, pszichológusok hadát kérnénk László mellé, aki azonban 10 éves korában trónra lép, hogy egyenlőre anyja gyámsága alatt, és a főurak tanácsnokolása mellett irányítani kezdje a hatalmas és kaotikus országot. Már a sorszámozásával is problémák voltak: a 60 évvel korábban rövid időre beiktatott gyerekkirályt az igazi III. Lászlót, ekkor még elhallgatja a történetírás, ezért hősünk is „harmadik” megjelöléssel kerül be a koronázási jegyzőkönyvbe.

A koronázási hozomány lehangoló: a tényleges főhatalomért marakodó, rendre egymással pusztító harcokat vívó oligarchák, a felmenők által megcsappantott királyi birtok, a közbiztonság teljes hiánya, küszöbönálló cseh támadás, élén az ereje teljében álló II. Ottokárral. 10 éves legyen a talpán, aki ebben a helyzetben brillírozni kezd.

1272. és 1276. között a mai Szomáliát idézi az ország, a gyerekkirály, anyjával együtt sodródik az eseményekkel. Hol a Csákok, hol a Kőszegiek, Guttkeledek irányítják az országot a maguk szája íze

Szereplők

IV. Béla, László nagyapja
V. István, László apja
Kun Erzsébet, egy kun vezér lánya, László édesanyja
I. Károly, szicíliai király, a (második) Anjou-ház megalapítója
Erzsébet (születésekor Izabella), I. Károly lánya, László felesége
Béla, macsói herceg, IV. Béla unokája
Kőszegi Henrik, oligarcha, többször hadat viselt királyaink ellen
Héder Henrik, oligarcha, Béla herceg gyilkosa
Csák Péter, Csák Máté, oligarchák
Gutkeled Joachim, szlavón bán, oligarcha, Kun Erzsébet bizalmasa
Fülöp fermói püspök, pápai küldött
III. László, Imre 2004-ben megkoronázott fia
II. Ottokár, Csehország nagy formátumú királya, állandó konfliktusban állt Magyarországgal
Habsburg Rudolf, német király, II. Ottokár vetélytársa
III. András, II. András unokája, trónkövetelő, majd király

szerint, közben Ottokár különösebb gond nélkül elfoglalja az ország észak-nyugati részét. A fordulat 1276-ban következik be: a német birodalom vezetéséért egymással rivalizáló Ottokár és Habsburg Frigyes egyaránt Magyarországhoz fordul a másik legyőzése érdekében. A sors szeszélyéből éppen Habsburg párti családok uralják a királyi tanácsot, ezért melléjük állunk és az egyesített sereg, jelenős hun segédcsapatokkal meghunyászkodásra kényszeríti Ottokárt. Az esemény egyrészt a jelentéktelenségből komoly tényezővé emeli a Habsburg dinasztiát, másrészt a szövetséget megerősítő szerződéshez igazi király kell, azért gyorsan nagykorúsítják IV. Lászlót.

A nagykorúsítás színhelye az 1277. évi rákosi országgyűlés, amelynek híre mozgásba hozza az országot. Minden megyéből megjelennek a nemesség képviselői, az eddig inkább bujkáló egyházi előkelők, és jelen vannak a hunok vezetői is. Ez az országgyűlés, amely a későbbi rendi országgyűlések előzményének is tekinthető, a közrend helyreállítását tűzte ki céljául, mintegy előírva a királynak az ország meggyalázói elleni fegyveres fellépést. Az ekkor 15 éves László, először érezve tényleges erőt a háta mögött, nekilát a rendcsinálásnak, és a következő két évben jelentős eredményeket elérve csillantja fel politikai tehetségét. Jól kiválasztott helyeken veri le az ellenszegülőket, lassan bekerítve legnagyobb ellenfeleit. A politikai tisztségeket már ő osztja ki, és hatalma megszilárdítására használja. Az újra elszemtelenedő Ottokárra pedig a szövetséges német-magyar seregek megsemmisítő vereséget mérnek, döntő részben László hadainak, köztük jelentős részben kun csapatoknak köszönhetően.

Ha pozitívan akarunk Lászlóhoz viszonyulni – és miért is ne tennénk –, ezt a két évét értékelnénk sajátjaként: ez az időszak, amikor valóban független uralkodóként léphetett fel. Az eredményekhez még fiatal korát sem kell felemlítenünk, önmagukért beszélnek. Egy évtizedek óta katasztrofálisan vezetett, sodródó országban, rossz döntésekkel felerősített, végtelenül önző és erőszakos főurakkal szemben rövid idő alatt rendet teremteni, helyreállítani az ország és az uralkodó tekintélyét itthon és külföldön egyaránt komoly teljesítmény, még akkor is, ha a két legnagyobb rivális csoportot még nem győzte le, csak visszavonulásra kényszerítette.

Sorozatunk ezen epizódjában azonban csak a fenti két bekezdésben tudtunk jó hírekkel szolgálni. Mai szóval akár konzervatív fordulatként is értékelhetjük a pápaság beavatkozását a magyar politikai életbe, amely egy csapásra megakasztotta a konszolidáció folyamatát. A kunok privilégizált helyzetét rosszallva, Fülöp fermói püspök érkezik a helyzet kivizsgálására, és hogy rábírja Lászlót kunbarát politikájának megváltoztatására. A kunok nomád népként saját szokásaik szerint éltek nálunk, minden bizonnyal voltak konfliktusaik a keresztény közösségekkel. Bár sokasodtak a panaszok, az atrocitások eltörpültek a polgárháborús évek pusztításaihoz képest, amelyben nem volt szerepük. Haderejük azonban a királyi hatalom egyik legfőbb támasza volt, ezért nehéz volt Lászlónak keményebb intézkedéseket hozni ellenük. Ráadásul a kun vezetők egy része már földbirtokos volt, katolicizációjuk megkezdődött, de azt tovább siettetni lehetetlen volt. A magyar krónika szerint László „kun módra, s nem katolikus szokás szerint élt", azonban ez időkori erkölcstelenségére nemigen találunk máshol is utalásokat. Erősen gyanítható, a kun kérdés felfújása az egyházi hatalom erősítésének szándékára, és a háttérbe szorult főurak visszavágási próbálkozására vezethető vissza.

Pogány népek a honfoglalás óta folyamatosan éltek Magyarországon, elég, ha csak a besenyőkre gondolunk, akik évtizedeken keresztül voltak a magyar támadó csapatok megbecsült előőrsei, mielőtt asszimilálódni kezdtek. A türelem vált be leginkább a honi politikában. Egyébként is nagy volt a jövésmenés Pannóniában: jobban belegondolva kissé nevetséges próbálkozásnak tűnik fajvédőnek lenni ma Magyarországon, hiszen nehéz lehet olyan magyart találni, akinek az ezredévnyi együttélés alatt egy csöpp avar, morva, besenyő, kun, cigány, zsidó, szlovák,

vagy – hogy tovább ne soroljuk – török vér ne került volna az ereibe.

Az 1279. évi tétényi országgyűlés azután rendpárti győzelemként, a bárók, a püspökök és a pápaság összefogásával a kun törvény kibocsátására szorította a királyt. Eszerint a kunokat a kereszténység gyors felvételére, és letelepedésre kellett volna kényszerítenie, amely – mint más esetekben is csak folyamatában lett volna elképzelhető. László, dédapja, II. András példáját követve látszatintézkedésekkel akarta az ellentábor vitorlájából kifogni a szelet, de most nem messziről érkeztek a feddő üzenetek, mint jó 30 évvel ezelőtt egy hasonló szituációban, hanem egy agresszív csoport űzte, hajtotta a királyt. A legátus már két hónap elteltével büntetni kezdte Lászlót, aki elvesztette türelmét, majd hibát hibára halmozva meghasonlott önmagával. Ne felejtsük, ennyi küzdelemmel a háta mögött ekkor is még mindössze 17 éves volt: amerre nézett rutinos, nagy erőket megmozdítani képes ellenfelek álltak vele szemben, elismerés sehol, támaszait támadják, őt igazságtalanul fenyegetik. A legátus példátlan módon már 1279. októberében – 3 hónappal a kikényszerített törvény kihirdetése után – kimondta a király személyére és országára az egyházi interdiktumot. A pápa felszólította és felhatalmazta az országot, hogy keljen fel a király ellen. A kiközösítés ebben az időben a királyi hatalom alapjaitól fosztja meg az uralkodót: hősünknek nem volt jó válasza.

László erőből próbálta megoldani a válságot: elfogatta a legátust, és a kunok kezére adta. Az illegitimnek kihirdetett királyt erre egyik hadvezére ejtette fogságba. A patthelyzetet egyezség követte,

László hozzákezdett a kun törvények végrehajtásához, mire persze a kunok keltek fel ellene az ilyenkor szokásos pusztításokkal. A király kénytelen volt hatalmának legfőbb támaszai ellen hadjáratot indítani. A magával elégedett pápai legátus kezét dörzsölve távozott az országból, ahol a helyzet visszatért a rákosi országgyűlés előtti kaotikus állapotba. A mozgásterét elvesztett Lászlót egyre kevésbé érdekelték az országos ügyek, kiszámíthatatlanná vált, némelykori felbuzdulásánál a bosszú is vezérelte.

Külső támadás is érte az országot. Több mint 40 év után újból pusztítottak a tatárok, de Pest környékén a főurak serege, Erdélyben a székelyek verték vissza. Vannak olyan nézetek, hogy László hozta őket az országba, de ezt valószínűtlennek tartjuk. Nincs nyoma a velük folytatott tárgyalásnak, ráadásul az őket legyőző székelyeknek egy várat ajándékozott. Tájékozódott viszont az osztrákok felé a Kőszegiek visszaszorítására, és a későbbi III. András hatalomátvételének megakadályozására. Több helyen lázadás tört ki ellene, ezek egy részét leverte, mások elől elmenekült. A vég egyre közeledett.

László utolsó éveit leginkább Edua, Köpcsecs és Mandula nevű kun szeretői körében töltötte: ha már megvádolták erkölcstelenséggel, legyen nekik igazunk – mondta talán. Politikailag értéktelenné vált házasságát felrúgta, feleségét elbocsátotta. Ha ezért kiátkozták, visszatért szegény Erzsébethez, de a vész elmúltával ismét a pogány örömök felé vette útját. Szinte meg sem lepődünk, hogy három kun harcos ölte meg álmában – bárki felbérelhette őket. Életét alig 28 évesen, ágyasait leszámítva mindenkitől elidegenedve fejezte be – talán azt mondhatjuk méltatlanul.

IV. Lászlóra nem lehetünk büszkék Árpád-házi királyaink sorában, legfeljebb a Habsburgok ünnepelhetik uralkodását. Lehetetlen helyzetét azonban az előző időszak folyamatainak – leginkább IV. Béla kártékony tehetségtelenségének – véljük köszönhetőnek. Túl fiatal volt a rászakadó feladatokhoz, példái nem voltak követhetők. Megpróbált helytállni: rövid fenn leírt eredményes időszakát mi a meglévő képességeinek bizonyítékának látjuk. Bizton többre lehetett volna képes egy kevésbé rossz korban – és persze megfelelő felkészülés után. Ebben nem volt része, Magyarország pedig újabb évtizedeket vesztett a nemzetközi versenyben.

Miskolczi Tamás

Kapható a könyvesboltokban, és a kiadónál.

ETK Szolgáltató zRt.
1149 Budapest, Angol u 34.
Tel.: 222-4043, Fax: 222-3866
E-mail: etk@etk-rt.hu

A megrendelőlap letölthető weblapunkról:
www.etk-rt.hu

4200 Ft

Könyvajánló

D. Szabó Ede: Urak és gavallérok

Drámák • Vigalmak • Legendák

Ötvenkét fejezet – ötvenkét felvillanása a múltnak, annak a bő száz esztendőnek, amely a reformkortól a második világháború kezdetéig eltelt. Történelmi személyiségek, írók, arisztokraták, festők, politikusok és pénzzsenik, művészek és katonák tűnnek fel a könyv lapjain színes kavalkádban, ismert alakok, olykor kevéssé ismert helyzetekben vonulnak előttünk; urak voltak és gavallérok, hétköznapi és nagyszerű helyzetek hősei.

D. Szabó Ede

Az Urak és gavallérok című könyv főként a felidézett idők kortársainak írásai, vallomásai alapján gyarapítja ismereteinket. Nekem, aki felnőtt fejjel tanultam meg magyarul, különösen élményszerű volt „nyelvében élő magyarként” is átélni ezeket a helyzeteket, s remélem, a Tisztelt Olvasónak is hasznos tanulságokkal szolgálnak. A megidézett pillanatok hol hősiesek, hol pedig hétköznapiak, de mindenképp jellemzőek és érdekesek.

Habsburg György